

Δημήτρη Λιθοξόου

Μακεδονικό. Ζητήματα Ιδεολογίας

Η απογραφή του Χιλμή Πασά και οι περιπέτειες της στην ελληνική βιβλιογραφία (1905 - 1935)

Ι. Το Μακεδονικό υπήρξε για αρκετές δεκαετίες οξύ πολιτικό ζήτημα για τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και τα βαλκανικά κράτη, μια ιδιαίτερη φάση του ανατολικού ζητήματος. Σήμερα αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας των λαών της περιοχής, όσον αφορά τη διαμόρφωση της εθνικής τους συνείδησης.

Αυτός που στάθηκε προσεκτικά στο Μακεδονικό, χωρίς να χάσει την ιστορική του διάσταση, θα συμφωνήσει πως η προσπάθεια ανασύνθεσης της εικόνας που παρουσιάζει το θρησκευτικό, γλωσσικό και εθνικό μωσαϊκό της Μακεδονίας τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, αποτελεί ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα. Τουλάχιστον στο μικρό επίπεδο του καζά ή του χωριού.

Υπάρχουν δύο αφετηριακά εμπόδια για τον σύγχρονο ερευνητή. Το πρώτο έχει να κάνει με τα όρια που θέτει στον εαυτό του η δική του εθνική συνείδηση στην προσέγγιση του προβλήματος. Η «εθνική αντίληψη», από όποια πλευρά των συνόρων κι αν βρίσκεται ο συγγραφέας, είναι κατά κανόνα ένας κακός σύμβουλος: οδηγεί εύκολα στον σωθινισμό, τις αυθαίρετες ερμηνείες, στην απόκρυψη δεδομένων, στη διαστρέβλωση γεγονότων. Το δεύτερο είναι το αξεδυάλυτο συνήθως αληθών και ψευδών πληροφοριών. Και δυστυχώς η αποκωδικοποίηση, η ανάγνωση των στοιχείων, η επιλογή και η απόρριψη, παρουσιάζει συχνά ιδιαίτερες δυσκολίες.

Η ανίχνευση της ιστορικής αλήθειας είναι ούτως ή άλλως μόνο η μία πλευρά του θέματος. Το ψέμα της πολιτικής προπαγάνδας, το ξαναγράψιμο της «ιστορίας» με γνώμονα το κρατικό συμφέρον, από τη στιγμή που γίνεται κυρίαρχη άποψη και διαμορφώνει την κοινή γνώμη, έχει μία αυτόνομη δύναμη τη δύναμη της ιδεολογίας.

Οι ιδεολογικές ψηφίδες που συνθέτουν τους εθνικούς μύθους διαμορφώνονται και μετασχηματίζονται μέσα στο χρόνο ανάλογα με τις ανάγκες και τις σκοπιμότητες. Είναι η αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, το επίπεδο των κρατικών σχέσεων με τους γείτονες, που οδηγούν στην γέννηση των νέων ή στην ξαναχρησιμοποίηση κάποιων παλιών υλικών για την αναδόμηση του εθνικού μύθου.

Ενδιαφέρει λοιπόν καθεαυτή η ιδεολογική ψηφίδα, ανεξάρτητα από την προσπάθεια

καταγραφής της αλήθειας. Γίνονται εξ ίσου «υλικά» με τις βιοποριστικές ανάγκες τα ιδεολογικά κίνητρα που ωθούν τα ανθρώπινα σύνολα να δράσουν ή που τα καθιστούν αδρανή.

Θεωρείται ο εθνικός μύθος ως συλλογικό προϊόν που μέσα στο πέρασμα του χρόνου ξαναγράφεται και μεταμορφώνεται. Χωρίς να σημαίνει ότι είναι πολλοί οι συγγραφείς - δημιουργοί: οι περισσότεροι, παρά τις φιλοδοξίες τους, λειτουργούν όπως η αναγκαία για την εμπέδωση επανάληψη. Μερικοί δεν δικαιούνται ούτε αυτό τον χαρακτηρισμό. Τα έργα τους ανεπίκαιρα και πολιτικά ανενεργά, μοιάζουν με απολιθώματα, δημιουργήματα μικρόνων φανατικών.

Των επιδέξιων εκείνων κατασκευαστών των ιδεολογικών υλικών, των «πρώτων» χρονικά, αλλά και των απλών αντιγραφών, καθώς και των μετά πολλά έτη γραφικών δογματικών, η παρουσίαση μας ενδιαφέρει. Κι ακόμα η αξιολόγηση, η υπογράμμιση της συμβολής ενός εκάστου, το έτος δημοσίευσης σε σχέση με την πολιτική κατάσταση, την εξωτερική πολιτική και το «εσωτερικό μέτωπο».

II. Η γεωγραφική Μακεδονία θρέθηκε για αιώνες υπό κοινή διοίκηση. Περνώντας διαδοχικά στην κυριαρχία Βυζαντινών, Βουλγάρων, Σέρβων, Φράγκων και Οθωμανών, δεν είχε γνωρίσει σύνορα στο εσωτερικό της. Αποτελούσε τμήμα ενός ιστορικού χώρου που μέσα του κυκλοφορούσαν ελεύθερα λαοί εμπορεύματα και ιδέες. Διαφορετικές θρησκείες, γλώσσες και πολιτισμοί συνυπήρχαν στα ίδια εδάφη.

Πριν την ανάπτυξη και την σύγκρουση των εθνικισμών στα Βαλκάνια, η μεγάλη διάκριση ήταν εκεί ^{πώς} ριστιανισμού και Ισλάμ. Μία αντίθεση όχι απλώς θρησκευτικού χαρακτήρα αλλά κυρίως άλλου πολιτισμού. Οι εξισλαμισμοί της πρώτης περιόδου, της οθωμανικής εξάπλωσης, σήμαιναν μία ανατροπή ηθών και εθίμων, ένα διάφορο καθημερινό βίο. Η βασική διάκριση στην αυτοκρατορία ήταν σε πιστούς και απίστους: αρχή θεμελιωμένη στο «ιερό βιβλίο». Οι απογραφές της Πύλης, τελούμενες για στρατιωτικούς και φορολογικούς λόγους, είχαν ως βάση το θρήσκευμα. Η μητρική γλώσσα μέχρι το 1904 δεν χρησιμοποιήθηκε απογραφικά.

Στις αρχές του 20ου αιώνα η Μακεδονία διοικητικά ήταν χωρισμένη στα βιλαέτια Θεσσαλονίκης, Μοναστηρίου και Κόσοβου ή Σκοπίων. Οι ειδήσεις για την γλώσσα των κατοίκων αυτών των επαρχιών προέρχονταν από περιηγητικά κείμενα, «εθνολογικές μελέτες», δημοσιογραφικές αποστολές, εκτιμήσεις προξένων ή κληρικών. Οι λαοί της Μακεδονίας είχαν για μητρική τους γλώσσα τα σλαβομακεδόνικα, τα βουλγάρικα, τα τούρκικα, τα ελληνικά, τα αλβανικά, τα βλάχικα, τα ισπανοεβραϊκά και τα γύφτικα. Όσοι ασχολούνταν με το εμπόριο ή είχαν σχέσεις με τη διοίκηση, ήταν δίγλωσσοι ή και πολύγλωσσοι. Η Μακεδονία ήταν ένα γλωσσικό μωσαϊκό, ένας βαλκανικός πύργος της Βαβέλ.

Ο συνδυασμός θρησκείας και γλώσσας σχημάτιζε μια εικόνα ακόμα πιο περίπλοκη: *Μουσουλμάνοι* τουρκόφωνοι, αλθανόφωνοι, σλαβόφωνοι, βουλγαρόφωνοι (πομάκοι), ελληνόφωνοι (βαλαάδες), βλαχόφωνοι, ισπανοεβραίοι (ντονμέδες), τουρκόγυφτοι. *Χριστιανοί πατριαρχικοί ελληνίζοντες* σλαβόφωνοι, βουλγαρόφωνοι, ελληνόφωνοι, βλαχόφωνοι, αλθανόφωνοι. *Χριστιανοί εξαρχικοί* βουλγαρόφωνοι και σλαβόφωνοι. *Πατριαρχικοί* βλαχόφωνοι ρουμανίζοντες και σλαβόφωνοι σερβίζοντες. *Ουνίτες και προτεστάντες* σλαβόφωνοι και βουλγαρόφωνοι. Κι ακόμα Γύφτοι χριστιανοί και ισραηλίτες με τη λαντίνο διάλεκτό τους.

Η επίσημη οθωμανική απογραφή του 1904 πραγματοποιείται κατά την ένοπλη φάση του Μακεδονικού Αγώνα. Τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων, κυρίως της Ρωσίας, της Αυστρίας και της Μεγάλης Βρετανίας, συναρτούν την λύση του Μακεδονικού με την συνολική έκβαση του ανατολικού ζητήματος. Οι εθνικές αστικές τάξεις των βαλκανικών χωρών θέτουν το αίτημα του κατακερματισμού του ιστορικού αυτού χώρου και τη διανομή

των εδαφών στα κράτη κληρονόμους του μεγάλου ασθενούς. Κάθε πλευρά διεκδικεί για αυτήν τα μέγιστα. Ο σχεδιασμός των νέων συνόρων, των σφαιρών επιρροής, των καινούργιων αγορών έχει αρχίσει. Οι ιδιωτικές στατιστικές αυτής της περιόδου, παραγγελία επί το πλείστον των αντιμαχομένων παρατάξεων σε δυτικοευρωπαίους ή βαλκάνιους «μακεδονολόγους», στηρίζονται σε κατασκευασμένες πληροφορίες, εξυπηρετούν εθνικές προπαγάνδες και κρατικά συμφέροντα: είναι όπλα ιδεολογικού πολέμου και όχι επιστημονικές εργασίες.

Η απογραφή του Χιλμή, όπως έμεινε στην ιστορία η επίσημη οθωμανική απογραφή του 1904, από το όνομα του τότε γενικού επιθεωρητή των ευρωπαϊκών βιλαετιών (και αργότερα μεγάλου βεζύρη) Χιλμή Χουσεϊν Πασά, αποτελεί την μόνη έγκυρη πηγή της εποχής για την κατανομή του πληθυσμού κατά θρησκεία και γλώσσα. Έγινε υπό την επίβλεψη Ρώσων και Αυστριακών Αξιωματικών και προβλεπόταν από το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που είχαν αποφασίσει υπέρ των χριστιανών κατοίκων της Μακεδονίας το 1903 στο Mürtzeg οι αυτοκράτορες της Αυστροουγγαρίας και Ρωσίας και αποδέχτηκαν οι κυβερνήσεις της Αγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας και Ιταλίας.

Τα συγκεντρωτικά αποτελέσματά της δημοσιεύτηκαν στην τουρκική εφημερίδα ASR της Θεσσαλονίκης (Νο 994 του 1904). Τα αναδημοσίευσαν εκείνα τα χρόνια στα έργα τους και τα αντιγράψουμε από τους Amadori Virgili¹, Brancoff².

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΙΛΜΗ ΠΑΣΑ (1904)

Βιλαέτι Θεσσαλονίκης	1.025.899
Βιλαέτι Μοναστηρίου	1.105.592
Βιλαέτι Κοσόβου	770.229
Σύνολο	2.901.720
Εξαρχικοί Βούλγαροι	575.534
Πατριαρχικοί Βούλγαροι	320.962
Πατριαρχικοί Έλληνες	307.000
Πατριαρχικοί Βλάχοι	99.000
Πατριαρχικοί Σέρβοι	100.717
Μουσουλμάνοι	1.508.507

Τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα της ίδιας απογραφής δημοσίευσε η εφημερίδα της Βιέννης Politische Correspondenz (P.C. 13- 14/4 1905), δεν συμφωνούν όμως με τον πίνακα της ASR. Αναδημοσιεύονται και αυτά από τον Amadori Virgili.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΧΙΛΜΗ ΠΑΣΑ (1904)

Πληθυσμός	Θεσσαλονίκης	Μοναστηρίου	Κόσοβου	Σύνολο
Μουσουλμάνοι	487.555	480.018	752.434	1.720.007
Έλληνες	373.227	261.283	13.452	648.962
Βούλγαροι	207.317	178.412	172.005	557.734
Σέρβοι			167.601	167.601
Κουτσοβλάχοι		30.116		30.116
Ισραηλίτες	48.720			48.720
Σύνολο	1.116.369	949.829	1.105.492	3.171.690

Υπάρχουν έτσι δύο διαφορετικοί πίνακες αποτελεσμάτων για την ίδια απογραφή. Η Ρ.Σ. εμφανίζει 270 χιλιάδες περισσότερο πληθυσμό από την ASR· το ποσοστό των σερβίζοντων από 3,5% ανεβαίνει σε 5,3%· των Κουτσοβλάχων από 3,4% πέφτει σε 0,9%. Ο μεγάλος αριθμός των «Ελλήνων» στην Ρ.Σ. (20,5%) περιλαμβάνει εκτός των ελληνοφώνων, τους βουλγαρόφωνους, σλαβόφωνους, αλβανόφωνους και μέρος των βλαχοφώνων πατριαρχικών. Οι ελληνόφωνοι ορθόδοξοι στον πίνακα της ASR αποτελούν το 10,6% μόνο του συνόλου των κατοίκων. Η Ρ.Σ. δίνει χωριστά τον πληθυσμό κάθε βιλαετίου. Είναι αξιοσημείωτη η ασθενική παρουσία του «ελληνικού» στοιχείου στο διαμέρισμα Κοσόβου - Σκοπίων. Η μεγάλη υπεροχή των μουσουλμάνων στην ίδια περιοχή οφείλεται κατά πολύ στους εξισλαμισμένους Αλβανούς.

Το γεγονός ότι οι μουσουλμάνοι δεν χωρίζονται σύμφωνα με τη γλώσσα που μιλάνε, αποτελεί θέβαια πολιτική σκοπιμότητα της οθωμανικής διοίκησης, να εμφανίσει δηλαδή όλους τους μαμεθανούς σαν συμπαγές οθωμανικό στοιχείο, πληθυσμιακή σταθερά της αυτοκρατορίας στην περιοχή, θρίσκειται όμως μέσα στην ισλαμική λογική για το αδιαίρετο των πιστών.

Οι Σλαβομακεδόνες δεν θεωρούνται χωριστή εθνότητα (μιλέτ)· εξαρχικοί και πατριαρχικοί καταγράφονται ως βούλγαροι, αρκετοί δε σερβίζοντες πατριαρχικοί σαν Σέρβοι. Οι Εβραίοι ντονμέδες δεν καταμετρούνται φυσικά στον αριθμό των ισραηλιτών αλλά στους μουσουλμάνους. Τέλος από τους πίνακες απουσιάζουν οι Γύφτοι, συνεχώς μετακινούμενοι μα πάντα πολυάριθμοι εξεταζόμενοι στο σύνολό τους.

III. Τον ίδιο χρόνο που δημοσιεύτηκε η απογραφή του Χιλμή άρχισαν και οι περιπέτειες της, οι διαστρεβλώσεις ή και η αποσιώπηση της στην ελληνική βιβλιογραφία. Η πρώτη και κάτω από διεθνή έλεγχο απογραφή των μακεδονικών επαρχιών, εμφάνιζε τους ελληνόφωνους σαν μια μειοψηφία που μόλις ξεπερνούσε το ένα δέκατο του πληθυσμού. Αυτό ήταν ένα επιχείρημα στα χέρια κυρίως της βουλγαρικής προπαγάνδας που η ελληνική πλευρά ήθελε να αποφύγει.

Η πρώτη αναφορά στην απογραφή βρίσκεται στο περιοδικό «Ελληνισμός», που αποτελεί το ημεπίστιμο προπαγανδιστικό έντυπο των εθνικών διεκδικήσεων. Στο τεύχος του Φεβρουαρίου του 1905, αναδημοσιεύει χωρίς σχολιασμό τον πίνακα της αυστριακής εφημερίδας. Αντιγράφονται 649 χιλιάδες «Έλληνες», δεν διευκρινίζεται όμως ότι αυτό είναι το άθροισμα όλων των πατριαρχικών που δέχονται την ελληνική γλώσσα στη λειτουργία των εκκλησιών τους (μία παράδοση αιώνων που φτάνει στα πρωτοβυζαντινά χρόνια και αμφισβητούσε ο νέος μαχόμενος βουλγάρικος, σέρβικος και ρουμάνικος εθνικισμός). Γίνεται δηλαδή αφηρημένα λόγος περί «Ελλήνων», σαν να πρόκειται περί ελληνοφώνων. Ο μικρός αριθμός των τελευταίων έχει δημοσιευτεί στην ASR, αλλά ο «Ελληνισμός» προτιμάει να «αγνοεί» την ύπαρξή του. Από τυπογραφικό λάθος, ο «Ελληνισμός» ανεβάζει τους Βούλγαρους (τους εξαρχικούς) του βιλαετίου Θεσσαλονίκης, από 207.317 σε 277.317³.

Το ίδιο λάθος αντιγράφει το 1907 ο διευθυντής του «Ελληνισμός» και καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Νεοκλής Καζάζης, στο βιβλίο του «Το Μακεδονικόν Πρόβλημα»⁴, προσθέτει όμως και ένα νέο που αποκλείεται να είναι τυπογραφικό: Οι «Έλληνες» από 648.962 φτάνουν τους 749.932! Και θέβαια «αγνοώντας» την ASR δεν κάνει διάκριση μεταξύ πατριαρχικών και ελληνοφώνων.

Το 1908 ο Ιωάννης Χοϊδάς στην «Ιστορία της μακεδονικής υποθέσεως», ενώ σχολιάζει τις στατιστικές της εξαρχίας, του ταγματάρχη Huber και του Σέρβου Gortchevitch, δεν αναφέρει την επίσημη απογραφή⁵. Το ίδιο έτος ο Λιάκος Νικολαΐδης, σε ένα ολιγοσέλιδο βιβλίο του για τα «Γλωσσικά, στατιστικά και εθνολογικά Μακεδονίας», δεν γράφει τίποτα για την απογραφή, δίνει όμως τους δικούς του υπολογισμούς: «Έχομεν - λέει - να παρατά-

ζωμεν ένα συμπαγή ελληνικόν εθνολογικόν όγκον εξ 720 χιλ. περίπου κατοίκων κατά 245 χιλ. σχισματικών»⁶.

Απλή μνεία στην απογραφή κάνει το 1909 ο Ανδρέας Αρβανίτης στο έργο του «Η Μακεδονία εικονογραφημένη», που κατά τα άλλα θρίθει «στατιστικών ειδήσεων». Από τυπογραφικό λάθος ο αριθμός των εξαρχικών μειώνεται σε 547.743. Άγνωστον είναι πού βρήκε τον αριθμό 677.987 που δίνει για τους Έλληνες⁷.

Το 1910 κυκλοφορεί στην Αθήνα μια απάντηση στους στατιστικούς πίνακες που έχει δημοσιεύσει η εξαρχία για τον πληθυσμό των χωριών της Μακεδονίας. Ποια χωριά δηλαδή είναι πατριαρχικά, ποια είναι σχισματικά, ποια μουσουλμανικά και ποια μικτά. Ο ανώνυμος συγγραφέας του έργου, παρουσιάζει στην εισαγωγή του, σαν νούμερα της οθωμανικής απογραφής, διάφορους δικούς του αριθμούς. Δίνει για παράδειγμα στο βιλαέτι Θεσσαλονίκης: Μουσουλμάνους 482.414, Έλληνες 287.092, Βούλγαρους 223.537, Τσιγγάνους 6.726 και στο βιλαέτι Μοναστηρίου: Μουσουλμάνους 272.100, Έλληνες 289.800, Βούλγαρους 176.500⁸.

Στις «Ιστορικές περιπέτειες της Μακεδονίας» ο Αλμάς (Αλέξανδρος Μαζαράκης) σχολιάζει την αξία της απογραφής και θεωρεί πως είναι απολύτως έγκυρη. «Δύναιται - παρατηρεί - να θεωρηθή ως η μάλλον ασφαλής θάσις προς εκτίμησιν του αριθμού των εν Μακεδονία κατοίκων και ιδία της μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων αναλογίας». Δεν παραθέτει ωστόσο αυτά τα ίδια τα αποτελέσματα της απογραφής για να πληροφορηθεί ο αναγνώστης της εποχής των βαλκανικών πολέμων την «αναλογία»⁹.

IV. Το βιβλίο του Μαζαράκη είναι το τελευταίο ελληνικό που αναφέρεται στην απογραφή του Χιλμή, ενώ η Μακεδονία τελεί υπό οθωμανική διοίκηση. Ακολουθούν οι βαλκανικοί πόλεμοι και ο κατακερματισμός της Μακεδονίας. Τα έργα που συναντάμε τώρα στην ελληνική βιβλιογραφία δεν έχουν το χαρακτήρα των εθνικών διεκδικήσεων αλλά της ιστορικής δικαίωσης. Τα επιχειρήματα της ελληνικής πλευράς αποσκοπούν να εδραιώσουν την προσάρτηση των νέων επαρχιών και όχι να θέσουν θέμα και άλλης εδαφικής επέκτασης προς Βορρά.

Το 1919 κυκλοφορεί στο Παρίσι μια συνθετική ιστορική - εθνολογική μελέτη για την Μακεδονία του Έλληνα Β. Κολοκοτρώνη¹⁰. Ο συγγραφέας αντιγράφει τον αριθμό των πατριαρχικών και των εξαρχικών («Ελλήνων» και «Βουλγάρων» όπως συνηθίζεται) από την ASR και την P.C. αλλά «λησμονεί» κι αυτός να αναφέρει τους «ελληνόφωνους». Επιπλέον παρουσιάζει για πρώτη φορά τα στοιχεία μιας οθωμανικής απογραφής που χρονικά τοποθετείται μετά το μακεδονικό αγώνα και πριν τους βαλκανικούς πολέμους. Σύμφωνα με αυτή υπήρχαν στα βιλαέτια Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου 521.300 πατριαρχικοί και 288.750 εξαρχικοί· ο αριθμός των υπολοίπων χριστιανών, των μουσουλμάνων και των ισραηλιτών δεν δημοσιεύεται. Η γνησιότητα της δεν μπορεί να επαληθευτεί, παρουσιάζει ωστόσο ενδιαφέρον γιατί υπάρχει αναλυτικός πίνακας κατανομής του πληθυσμού κατά καζάδες.

Η απογραφή του Χιλμή δεν υπάρχει στο ογκώδες σύγγραμμα για την Μακεδονία του Κλεάνθη Νικολαΐδη που κυκλοφορεί το 1923¹¹. Αντίθετα εμφανίζεται μια άλλη «επίσημη οθωμανική απογραφή του 1905», άγνωστη μέχρι τότε στους υπόλοιπους συγγραφείς και μάλλον ανύπαρκτη. Στα δυο βιλαέτια Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου, συν το σαντζάκι Σκοπίων, τα «επίσημα» νούμερα του Νικολαΐδη θέλουν: 751.798 Μωαμεθανούς, 655.745 Έλληνες, 332.162 Βούλγαρους, 12.053 Ρωμουνόβλαχους, 22.879 Σέρβους, 2.484 Ουνίτες, 54.717 Ιουδαίους, 13.119 Τσιγγάνους, 5.474 διάφορους.

Το 1925 βγαίνει το βιβλίο του Α. Πάλλη «Περί των φυλετικών μεταναστεύσεων Μακεδονίας και Θράκης»¹². Θέμα του οι εθνολογικές μεταβολές που συντελούνται στις περιοχές

αυτές με την εθελουσία μετανάστευση Ελλήνων - Βουλγάρων και την υποχρεωτική ανταλλαγή Χριστιανών - Μουσουλμάνων. Ο Πάλλης υποστηρίζει ότι η αναλογία Ελλήνων - αλλοφύλων στην Μακεδονία, από 43% με 57% που ήταν το 1912, έγινε 88% με 12% στις αρχές του 1925 και κλείνει την εισαγωγή του γράφοντας: «σήμερα καμιά άλλη χώρα δεν μπορεί να διεκδικήσει εθνικά δικαιώματα πάνω στην Μακεδονία βασισμένη στον πληθυσμό». Ο συγγραφέας παίρνει σαν βάση των υπολογισμών του μία ελληνική στατιστική του 1904 και όχι την επίσημη απογραφή. Η σύνθεση της Μακεδονίας σύμφωνα με την στατιστική ήταν : 523.472 Έλληνες, 119.005 βουλγαρίζοντες, 404.238 μουσουλμάνοι, 68.902 διάφοροι. Βασισμένος στα στοιχεία της ελληνικής προπαγάνδας, τα συμπεράσματά του καταλήγουν να έχουν πολιτική σημασία, ιδεολογική λειτουργία και όχι επιστημονική αξία. Κάτι τέτοιο εξ άλλου δεν φαίνεται να τον ενδιέφερε.

Είναι βέβαια αλήθεια ότι την περίοδο 1912 - 1929 άλλαξε ριζικά η εικόνα του τμήματος της Μακεδονίας που προσαρτήθηκε στην Ελλάδα. Οι ανταλλάξιμοι από τη Μακεδονία Μουσουλμάνοι που εγκαταστάθηκαν στην Τουρκία ήταν 337 χιλ.¹³. Άλλες 66 χιλιάδες βουλγαρίζοντες εγκατέλειψαν την Μακεδονία και πέρασαν στη Βουλγαρία, σύμφωνα με τα στοιχεία της μικτής ελληνοβουλγαρικής επιτροπής¹⁴. Σε αυτούς, σύμφωνα με εκτιμήσεις, πρέπει να προστεθεί ο αριθμός 25 χιλιάδων βουλγαρίζοντων¹⁵ και 125 χιλιάδων μουσουλμάνων που εγκατέλειψαν τα μακεδονικά εδάφη στη διάρκεια των βαλκανικών και του Α' παγκοσμίου πολέμου¹⁶. Τη θέση τους πήραν, σύμφωνα με την απογραφή του 1928, 638 χιλιάδες χριστιανοί πρόσφυγες, στην πλειοψηφία τους ελληνόφωνοι¹⁷.

Το 1931 οι Μαυρογορδάτος και Χαμουδόπουλος δημοσιεύουν τη δημογραφική - οικονομική μελέτη τους για τη Μακεδονία. Παρουσιάζουν σαν επίσημη οθωμανική απογραφή τα «στοιχεία» του ανώνυμου συγγραφέα του 1910. Με βάση την κατασκευασμένη αυτή απογραφή, υπολογίζουν την εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού των μακεδονικών επαρχιών που ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα, πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών: 513.000 Έλληνες, 475.000 Μουσουλμάνοι, 119.000 Βούλγαροι, 98.000 διάφοροι¹⁸.

Στην ASR παραπέμπει ο Ν. Βλάχος, στο βιβλίο του «Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού ζητήματος». Οι αριθμοί που δίνει όμως, σαν αποτέλεσμα της απογραφής του Χιλμή, δεν συμφωνούν με τους πίνακες. Οι μουσουλμάνοι για παράδειγμα των θιλαετιών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου από 967.573 έχουν μειωθεί σε 745.973· οι πατριαρχικοί («Έλληνες») έχουν μειωθεί σε 610.510 από 634.510· οι εξαρχικοί («Βούλγαροι») έχουν αυξηθεί σε 405.589 από 385.729. Ο Βλάχος δεν ασχολείται σοβαρά με την απογραφή. Αν και συστηματικός ερευνητής, προτιμάει να θγάλει συμπεράσματα για την εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού από τις στατιστικές των σχολείων¹⁹.

V. Τα χρόνια 1936 - 1941 το «Μακεδονικό» απουσιάζει από την ελληνική βιβλιογραφία. Η κατοχή της Ανατολικής Μακεδονίας από τα βουλγαρικά στρατεύματα και ο κίνδυνος απώλειας της λειτουργούν υπέρ της εθνικιστικής προπαγάνδας. Η επιστημονική προσέγγιση θεωρείται επίζημια πολυτέλεια. Τα έργα του Κ. Σνωκ²⁰ και του Αθ. Χρυσόχου²¹ γραμμένα το 1942, είναι τα πρώτα ιδεολογικά όπλα που θα προσφέρει στον αντιβουλγαρικό αγώνα μια ολόκληρη γενιά λογίων. Με την ήττα του Άξονα και την προβολή του κομμουνιστικού αιτήματος της «αυτονομίας», δημιουργείται σχολή εθνικοφρόνων που ειδικεύονται στην παραχάραξη της ιστορίας, με την ευλογία και την επιδότηση κράτους και παρακράτους. Η προωθητική δύναμη του εμφυλίου θα διαρκέσει αρκετά χρόνια μετά τον τερματισμό του. Το σύνολο της ελληνικής παραγωγής για το Μακεδονικό και τους από «Βορρά προαιώνιους εχθρούς» ξεπερνά τη δεκαετία 1944 - 1954 τους 150 τίτλους.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η απογραφή του Χιλμή δεν θα μπορούσε, σαν ιστορικό γεγονός, να έχει καλύτερη μεταχείριση από ότι στο παρελθόν. Αν η παρερμηνεία, η αποσιώπηση, η διαστρέβλωση υπήρξε η κληρονομιά του παρελθόντος, η συνέχεια απαιτούσε

ένα σκληρότερο ιδεολογικό μέτωπο. Το ξαναγράψιμο της ιστορίας πρόβαλε επιτακτικά. Ποιος θα τολμούσε να αναφέρει τον πραγματικό αριθμό των ελληνοφώνων της Μακεδονίας (πριν τους βαλκανικούς και την ανταλλαγή των πληθυσμών) με βάση τις ιστορικές πηγές; Μέσα σε καθεστώς γενικευμένης σωθινιστικής υστερίας, οι Έλληνες ιστορικοί δεν τρέφουν μόνο τον εθνικό μύθο, τρέφονται και από αυτόν.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γιον. Amadori - Virgili, *La Questione Rumeliota e la politica Italiana*, Bitonto 1908.
2. D. M. Brancoff, *La Macedoine et la population chretienne*, Paris 1905.
3. ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ, τεύχος Φεβρουαρίου 1905.
4. Νεοκλής Καζάζης, *Το Μακεδονικόν Πρόβλημα*, Αθήναι 1907.
5. Ιωάννης Χοϊδάς, *Η ιστορία της Μακεδονικής Υποθέσεως*, Αθήναι 1908.
6. Λιάκος Νικολαΐδης, *Γλωσσικά, στατιστικά και εθνολογικά Μακεδονίας*, Χανιά 1908.
7. Ανδρέας Αρβανίτης, *Η Μακεδονία εικονογραφημένη*, Αθήναι 1909.
8. *Μακεδονία, Βιλαέτια Θεσσαλονίκης - Μοναστηρίου*, Αθήναι 1910.
9. Αλμάζ, *Αι ιστορικά περιπέτειαι της Μακεδονίας από των αρχαιωτάτων χρόνων μέχρι σήμερα*, Αθήναι 1912.
10. V. Colocotronis, *La Macédoine et l' Hellenisme*, Paris 1919.
11. Κλεάνθης Νικολαΐδης, *Ιστορία του Ελληνισμού (με κέντρο και βάση την Μακεδονίαν)*, Αθήναι 1923.
12. Α. Πάλλης, *Στατιστική μελέτη περί των φυλετικών μεταναστεύσεων Μακεδονίας και Θράκης κατά την περίοδον 1912 - 1924*, Αθήναι 1925.
13. Stephen Ladas, *The exchange of minorities. Bulgaria, Greece and Turkey*, New York 1932.
14. Παν. Μηλιάδης, *Η εν Νεώγύ σύμβασις της ελληνοβουλγαρικής μεταναστεύσεως της 14/27 Νοεμβρίου 1919 και η εφαρμογή αυτής*, Θεσσαλονίκη 1962.
15. Γ. Λεβέντης, *Η εναντίον της Μακεδονίας Βουλγαροκομμουνιστική επιβουλή*, Αθήναι 1963.
16. Κ. Σβολόπουλος, *Η απόφαση για την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας*, Θεσσαλονίκη 1981.
17. Γ.Σ.Υ.Ε., *Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1930*, Αθήναι 1931.
18. Μ. Μαυρογορδάτος - Αχ. Χαμουδόπουλος, *Η Μακεδονία. Μελέτη δημογραφική και οικονομική*, Θεσσαλονίκη 1931.
19. Νικόλαος Βλάχος, *Το Μακεδονικόν ως φάσις του Ανατολικού Ζητήματος 1878 - 1908*, Αθήναι 1935.
20. Κ. Σνωκ, *Μακεδονία - Θράκη*, Θεσσαλονίκη 1942.
21. Αθ. Χρυσόχοος, *Οι θόρειες επαρχίες της Ελλάδος και οι Βουλγαρικές βλέψεις*, Θεσσαλονίκη 1942.